

Dramat groteskowy – prekursorzy gatunku

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Linia chronologiczna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Katarzyna Gałysz, *O pojęciu groteski*, „Sztuka i filozofia” 1997, nr 14, s. 115–116.
- Źródło: Stanisław Ignacy Witkiewicz, *Szewcy (fragment)*, [w:] Stanisław Ignacy Witkiewicz, *Wybór dramatów*, wybór Jan Błoński, Wrocław 1974, s. 424.
- Źródło: Stanisław Ignacy Witkiewicz, *Szewcy (fragment)*, [w:] tegoż, *Wybór dramatów*, wybór Jan Błoński, Wrocław 1974, s. 350–355.
- Źródło: Konstanty Puzyna, *Witkacy*, Warszawa 1999, s. 31–33.
- Źródło: Dobrochna Ratajczakowa, *Dramat groteskowy*, dostępny w internecie: <http://www.encyklopediateatru.pl/hasla/67/dramat-groteskowy> [dostęp 5.07.2021 r.].
- Źródło: Tadeusz Różewicz, *Kartoteka*, Wrocław 2006, s. 26.
- Źródło: Tadeusz Różewicz, *Kartoteka*, Wrocław 2006, s. 26–27.
- Źródło: Samuel Beckett, *Czekając na Godota*.
- Źródło: *Festiwal Teatralny w Awinionie, 1978*, [dostęp 11.12.2019 r.].
- Źródło: Sławomir Mrozek, *Tango*.
- Źródło: Stanisław Ignacy Witkiewicz.
- Źródło: Eugène Ionesco, *Łysa śpiewaczka*, j.w.
- Źródło: Eugène Ionesco, *Łysa śpiewaczka*.

Wprowadzenie

Źródło: domena publiczna.

Groteska splata się z przemianami kultury XX wieku, stanowiąc estetyczny i intelektualny wzrost poczucia absurdu egzystencji, rozmycia wartości, zmediatyzowanej ironii i fantazji, a niekiedy i makabry – jest zatem sposobem odczuwania i opisu rzeczywistości. Istotne wydarzenia historyczne – I wojna światowa, rewolucja bolszewicka, wielki kryzys ekonomiczny, II wojna światowa – wraz z nieetycznymi praktykami nauki, ekspansją mediów, wojenną sztuką inżynierską czy architekturą przeludnionych miast postawiły publiczność kultury popularnej wobec spotworniałego świata. W istocie, jak zdawało się twórcom – Guillaume'owi Apollinaire'owi w literaturze, Charliemu Chaplinowi w kinie, Witkacemu w malarstwie czy Bertoltowi Brechtowi w teatrze, jawi się on jako surrealny i groteskowy.

Twoje cele

- Rozpoznaś w tekście literackim groteskę, komizm, humor, określisz ich funkcję w tekście i zrozumiesz ich wartościujący charakter.
- Poznasz funkcje groteski w XX-wiecznym dramacie.
- Wskażesz cechy języka, które wpływają na groteskowy wymiar utworu w odniesieniu do tekstu literackiego.

Przeczytaj

Początki groteski

Groteska jako wyraz światopoglądu artystycznego na przełomie XIX i XX wieku miała wiele źródeł. Nadmiernej, niemal teatralnej dekoracyjności centrów miast *fin de siècle'u* czy nieludzkiej w proporcjach architekturze drapaczy chmur Ameryki towarzyszyło poczucie egzystencjalnej pustki i absurdu rzeczywistości wzmagane z jednej strony przez baśniowość kina, ukazującego wyidealizowane, cudowne światy, z drugiej przez koszmar codzienności robotniczych dzielnic, które dość opresyjnie formatowały psychikę mieszkańców.

W Europie podczas I wojny światowej „stracone pokolenie” – tak pisał o nim Ernest Hemingway – przegrało z **imperialnymi** demonami wojny, aby zderzyć się z **apologetami** nowej cywilizacji – **futurystami**. Pesymizmowi i przeczuciu społecznych katastrof towarzyszyły entuzjastycznie przyjęte **totalitarne** utopie. Trudno o lepszy grunt do poczucia nonsensu bytu jednostki, co pokazał w *Dzisiejszych czasach* i *Dyktatorze* Charlie Chaplin.

XX-wieczna groteska w muzyce, kinie, balecie, teatrze i sztukach plastycznych wiodła ku dekonstrukcji form oraz wyrażała poczucie egzystencjalnego absurdu. Na gruncie estetyki teatralnej stała się swoistą filozofią komentowania rzeczywistości, negując tzw. porządek naturalny właściwy kulturze wysokiej; poddawała równocześnie krytyce stereotypy kultury popularnej, zdroworozsądkowość, populistyczne systemy wartości. Wprowadziła na scenę – raczej jako kategoria estetyczna i sposób myślenia inscenizatora i dramaturga o rzeczywistości niż gatunek dramatu – dziwność, sztuczność, niesamowitość, deformację czy makabrę i brzydotę. Świat przedstawiony tej literatury dramatycznej i sztuki scenicznej łączy wartości i zjawiska rozbieżne: komizm z tragizmem, patos z trywialnością, błazenadę z rozpaczą, demoniczność z pospolitością, subtelność z rubaszością, wyrafinowanie z banałem, syntetyzując opozycyjne style komunikowania.

Scena przemówienia z filmu Charliego Chaplina *Dyktator* (ang. *The Great Dictator*), 1940 r.

Źródło: dostępny w internecie: flickr.com, domena publiczna.

Teatrolog o grotesce w sztuce dramatycznej

Dobrochna Ratajczakowa

“ **Dramat groteskowy**

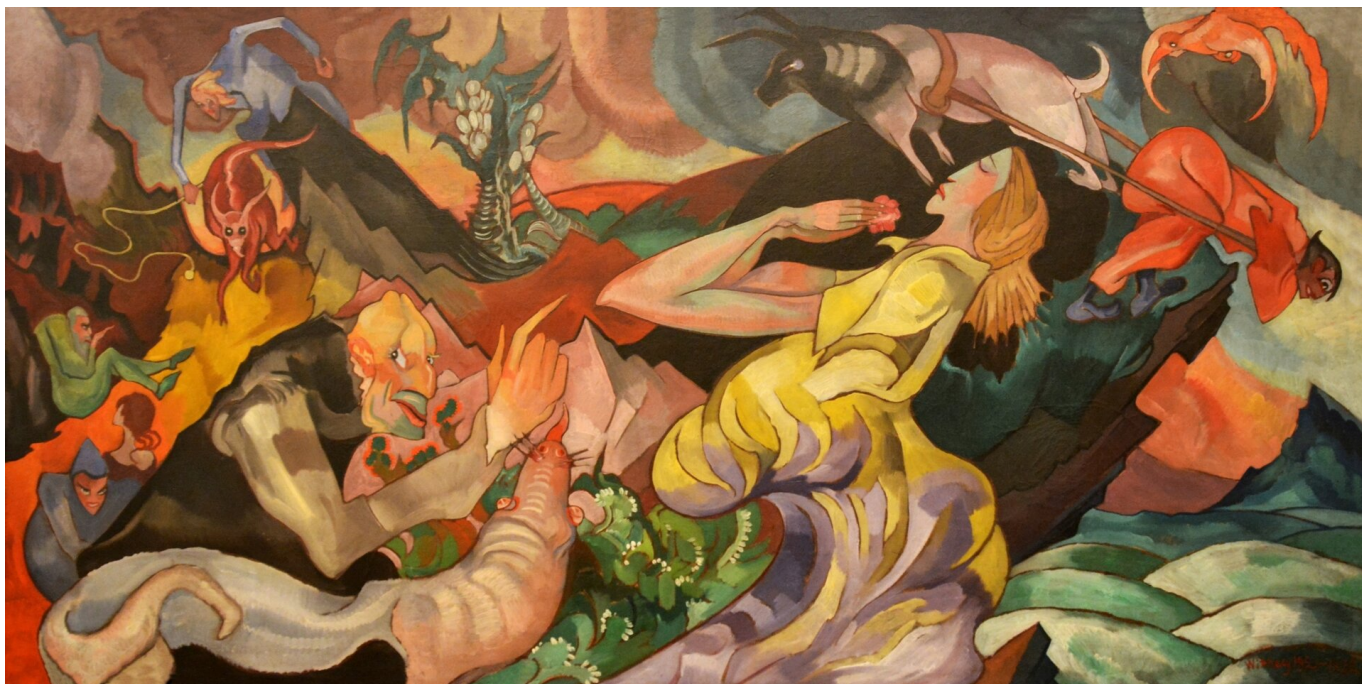
Jako określenie gatunkowe w odniesieniu do dramatu stosowane dopiero w XX w. **dramat groteskowy** wyznacza występująca w różnych gałęziach sztuki estetyczna kategoria groteski (z wł. grottesca). Ma ona wymiar estetyczno-światopoglądowy i opiera się na **dysonansowej** wizji rzeczywistości, na ostrym skonfliktowaniu i skonstrastowaniu jej przeciwstawnych elementów.

Pokazując wewnętrzną sprzeczność obrazu świata, groteska wyraża twórczą niezależność i bunt, projektuje też równie złożoną, **ambivalentną** postawę odbiorcy. Współtworzą ją różne odmiany deformacji – monstrualna i przerażająca, błazeńska i trywialna, ekscentryczna i fantastyczna, demoniczna i zabawna. Odnajdziemy w niej hiperbolę i karykaturę, absurd i nonsens, jednocześnie kwestionujący przyjęte zasady konstrukcji dzieła, istniejący porządek i budujący świat na opak. Z drugiej strony, groteska może być tylko konwencją, pozbawioną światopoglądowego aspektu negacji i wolności, wykorzystującą groteskowe struktury w funkcjach komicznych i humorystycznych. [...]

Dramat groteskowy nie jest dziś terminem gatunkowym, lecz określa estetykę dzieła. Stosuje się go do twórczości Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego (zwłaszcza do *Teatryku Zielona Gęś*, 1946–1950), utworów Witolda Gombrowicza (*Iwona, księżniczka Burgunda*, 1938; *Ślub*, 1946; *Operetka*, 1966) i Sławomira Mrożka (poczynając od jego debiutanckiej *Policji*, 1958), rzadziej do dramatów Tadeusza Różewicza, w których objawia się jako groteska poetycka. Termin odnosi się również do dramatów Mirona Białoszewskiego i pisanych na emigracji sztuk Mariana Pankowskiego, ale i do pewnych utworów Jerzego Broszkiewicza czy Stanisława Grochowiaka. Każdy autor tworzący dramat groteskowy preferuje odmienną postać tej bogatej i zróżnicowanej kategorii estetycznej.

Źródło: Dobrochna Ratajczakowa, *Dramat groteskowy*, dostępny w internecie:
<http://www.encyklopediateatru.pl/hasla/67/dramat-groteskowy> [dostęp 5.07.2021 r.].

Krytyk o grotesce w dziele Witkacego

Kuszenie św. Antoniego II, Witkacy, 1921-1922

Źródło: dostępny w internecie: Wikimedia Commons, domena publiczna.

((Konstanty Puzyna

Witkacy

[...] absurd, makabra i groteska u Witkacego miały w jego zamierzeniu funkcje „metafizyczne” – służyły potęgowaniu poczucia „dziwności istnienia”, jakie wywierać miała sztuka. Nie o budzenie śmiechu szło autorowi. Kiedy jednak przestajemy patrzeć pod kątem metafizyki Witkacowskiej, tak uzyskana dziwność wywołuje proste zdumienie, identyczne w zasadzie z tym, jakie jest istotą reakcji psychicznej na zjawiska komizmu – „zdumienie i to napięcie uwagi, które potem, po rozwiązaniu zagadki, pozostawia nam nadwyżkę bezinteresownej wesołości” (Irzykowski). W dodatku Witkiewicz demaskuje swoje postacie aż do wnętrza – psychologicznie, politycznie, socjalnie – w sposób tak jadowicie trafny, że działa to również w pewnej mierze komicznie, w myśl uwagi Shawa, że „każda ściśle sformułowana prawda jest zabawna”.

Elementy komiczne wnosi wreszcie język Witkacego: od komizmu zestawienia naładowanych filozoficzną terminologią okresów z wypowiadającymi je postaciami, aż do świadomej gry słów – „radosna wiedza o użyciu życia i użyciu państwa dla celów

samoobrony” etc. I tak dzisiaj dla nas, którzy nie mamy **predylekcji** do metafizycznych rozmyślań, sztuki te wbrew ich twórcy stają się – jak je określa Dobrowolski – „komediami społeczno-obyczajowymi”. Raz jeszcze rzeczywistość w sztukach Witkacego bierze górę nad czadem metafizyki. Tym razem w percepcji odbiorcy. Truciznę przewycięża śmiechem.

[...] Zielona Gęś. To właśnie przedłużenie absurdałno-makabrycznej groteski Witkacego w funkcji nie metafizycznej, ale komicznej. Więcej – to połączenie jej również z Witkacowską satyrą polityczno-społeczną. A fakt, że twórcą Gęsi jest taki „poeta aktualności” jak Gałczyński, że jego teatrzyk mimo głosów oburzenia znajduje szeroki oddźwięk wśród czytelników, dowodzi, że ten rodzaj satyro-groteski buffo nie jest „łechtaniem spasionego brzucha konia”, lecz – przeciwnie – może pełnić ważne funkcje społeczne.

Źródło: Konstanty Puzyna, *Witkacy*, Warszawa 1999, s. 31–33.

Słownik

ambiwalentny

(z łac. *ambō* – obydwaj oraz *valens* – silny; odważny; skuteczny) – zawierający sprzeczne chęci, budzący niejednoznaczne uczucia, także dwuznaczny; w psychologii i psychiatrii przeżywanie dwojakich uczuć względem danej osoby lub sytuacji (np. lęku i ciekawości, miłości i nienawiści zarazem)

apologia

(gr. *apologia* – obrona, usprawiedliwienie) – gatunek literacki mówiony lub pisany, którego autor broni osoby, idei, sprawy lub dzieła; zawiera ich jawną lub ukrytą pochwałę oraz krytykę zarzutów przeciwników

dramat groteskowy

odmiana nowoczesnego dramatu w ramach XX-wiecznego teatru absurdu; do cech gatunku należą: zanik tradycyjnej akcji, ciąg luźnych, niekiedy bezsensownych scen, działania postaci pozbawione motywacji psychologicznej; dominantami semantycznymi i estetycznymi są: groteska, parodia, *pure nonsense*, szyderstwo, łamanie konwencji komunikacyjnych

futuryzm

(łac. *futurus* – przyszły) – awangardowy kierunek w literaturze i sztuce początku XX wieku; twórców futuryzmu fascynował rozwój techniki, nowych mediów, mechanizacja procesów społecznych i dynamika wielkomiejskiego życia

dysonans

(łac. *dissonantia* – różnie brzmiący) – brak zgodności, rozbieżność; w muzyce współbrzmienie lub następowanie dźwięków, które ze sobą nie harmonizują; w psychologii sytuacja poznawcza, w której jednostka dostrzega sprzeczność pomiędzy wiedzą własną a odbieranymi informacjami

groteska

(fr. *grotesque* – dziwaczny, dziwaczność) – określenie szczególnego rodzaju komizmu, którego właściwością jest odrzucenie przyjętych zasad prawdopodobieństwa, prowadzące do powstania zdeformowanego obrazu rzeczywistości; charakterystyczne dla groteski jest współwystępowanie elementów tragizmu i komizmu, czy kontrastu, które służą celom satyrycznym lub parodystycznym; utwór literacki o elementach komicznie przejąskrawionych, nieprawdopodobnych, karykaturalnych

imaginarium

(łac. *imaginatio* – wyobraźnia) – wyimaginowany świat czyjejs wyobraźni

imperializm

(łac. *imperare* – rządzić) – mocarstwowa polityka państw końca XIX wieku, dominujących na scenie politycznej świata (m.in. Austro-Węgry, Turcja, USA, Rosja carska, Francja, Anglia), ekspansywnych militarnie, gospodarczo i kulturalnie w przestrzeniach zagarniętych przemocą (m.in. kolonie); także stadium kapitalizmu, w którym monopole zdominowały wolny rynek

predylekcja

(łac. *prae* – przed i *dilectio* – upodobanie) – zamiłowanie, skłonność do kogoś lub czegoś

qui pro quo

(z łac. ten zamiast tego; jeden zamiast drugiego) – zabawne nieporozumienie

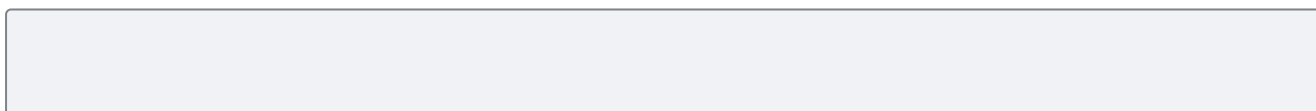
totalitarny

(łac. *totalis* – cały, całkowity) – system polityczny oparty na dominującej ideologii i nieograniczonej władzy jednej partii, kontrolującej wszystkie dziedziny życia społecznego

Linia chronologiczna

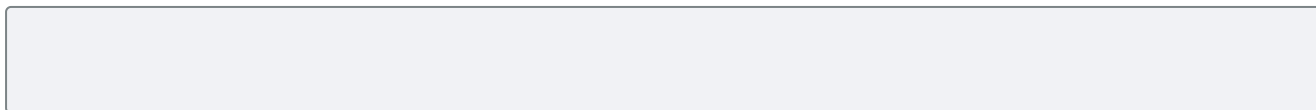
Polecenie 1

Wybierz z osi czasu jedną z postaci i opracuj graficzny kolaż, którym zilustrujesz jej biografię. Jako kontekst możesz wykorzystać źródła internetowe, które publikują fragmenty wspomnianych w linii chronologicznej dzieł literackich.

Polecenie 2

Wskaż charakterystyczne cechy utworów omówionych w multimedium, zwracając uwagę na ich treść oraz wymowę.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Oceń prawdziwość zdań. Zaznacz Prawda, jeśli zdanie jest prawdziwe, lub Fałsz – jeśli jest fałszywe.

Zdanie	Prawda	Fałsz
Groteskowe utwory powstałe w XX wieku komentowały otaczającą rzeczywistość.	☐	☐
Makabra i brzydota nie są elementami właściwymi utworom groteskowym.	☐	☐
Dramat groteskowy odnosi się do gatunku.	☐	☐
Autorami dramatów groteskowych są Konstanty Ildefons Gałczyński i Sławomir Mrożek.	☐	☐
Witkacy nie stosował groteski w celach komediowych.	☐	☐

Ćwiczenie 2

Spośród poniższych cech zaznacz charakterystyczne dla utworów groteskowych.

☐ Zdeformowany obraz rzeczywistości

☐ Obecność morału

☐ Brak elementów karykaturalnych

☐ Forma liryczna

☐ Odrzucenie zasad prawdopodobieństwa

☐ Współwystępowanie tragizmu oraz komizmu

Na podstawie poniższego fragmentu rozstrzygnij, czy język bohaterów *Szewców* Stanisława Ignacego Witkiewicza jest językiem groteskowym. Uzasadnij swoją odpowiedź.

((Stanisław Ignacy Witkiewicz

***Szewcy* (fragment)**

SCURVY

Czy myślicie, Sajetanie, że kiedyś będzie inaczej? Czy wy naprawdę myślicie, że wszyscy będą mogli być zmechanizowani i ustandaryzowani w pracy ręcznej? Nie – zawsze będą dyrektorzy i urzędnicy wyżsi, którzy będą musieli nawet co innego jeść niż majstrzy w fabrykach, bo praca umysłowa wymaga innych składników mózgu – mózgu i jedzenia.

Czeladnik II płacze.

SAJETAN

Hej – ale będą jeść odpowiednie preparaty bez smaku, a nie langusty i wąparsje, jak ty, prokuratorze sądu najwyższego dla społecznych nieporozumień kapitału z pracą. Ty elityczny rzezańcze! W naszych czasach, tych tam faszystowskich syndykalistów w rodzaju mego syna, ty możesz jeszcze żyć jak soliter w zepsutym bańdziochu rozkładającej się socjety. Ale jak prawdziwi syndykaliści zwałą państwo w ogóle, takich jak ty nie będzie trzeba. Będzie towarzysz-dyrektor prawdziwy, okarmiony obrzydliwymi pigułkami...

[...]

I CZELADNIK *podchodząc do niego z zaciśniętymi pięściami, z ironią.* Dość? Panu prokuratorowi najwyższego sądu kwaśno w nosie się robi na myśl samą, że on, Jędrek, musi ciągle z tą jedną Kaśką. A sam to on je teozof. Bardzo pikne ma idejki. Ale dziwek ma, ile chce. Ale do tego

chciałby tylko z jedną, a z tą się nie da – hi, hi – wszędzie są te same problemy, w stosunkach równoległych przesuniętych albo kolineacyjnie podobnych – hi, hi!

SCURVY *zimno*

Milcz, sflądrysynie, milcz, skurczyflaku.

[...]

Wchodzi K s i ę ż n a, ubrana w szary kostium, ze wspaniałym żółtym bukietem. Daje z niego kwiaty wszystkim po kolei, nie wyłączając S c u r v y ' e g o, który nie wstając z zydlu przyjmuje je z godnością i tajoną obrazą (jak to uwidocznić na scenie? a?). Bukiet wsadza potem w ogromny, tęczy flakon, który niesie za nią wygalowany lokaj F i e r d u s i e ń k o. F i e r d u s i e ń k o również trzyma na smyczy foksa, Terusia.

KSIEŻNA

Dzień dobry, Sajetanie, dzień dobry. Ho, jak się macie, jak się macie? Dzień dobry, panowie czeladnicy. Ho, ho – robota wre, jak widzę, ochoczo, jak to dawniej pisali przodkowie duchowi naszych pisarzy z osiemnastego wieku. Ochoczo – śliczne słowo. Czy pan by potrafił się ochoczo kochać, panie prokuratorze? (*Teruś wacha S c u r v y ' e g o.*)
Teruś, fuj!

SCURVY *jęcząc na zydelku*

Ja chcę zrobić parę butów – choć jedną! Wtedy będę godnym pani, dopiero wtedy. Wtedy potrafię zrobić, co zechcę, z kogo zechcę. Nawet z pani, dobrą, domową, kochającą kobietę – potworze najukochańszy, jedyna!...

Zatyka go.

SAJETAN *z zabobonnym podziwem*

Cicho! Zatkąło go do cna – hej!

KSIEŻNA

Bezsilność pana, doktorze Scurvy, podnieca mnie do zupełnego wariactwa. Chciałabym, aby pan patrzył na to, kiedy ja – wie pan? – ten tego – tylko nie powiem z kim – jest taki cudny porucznik błękitnych huzarów życia, w dodatku ktoś z mojej klasy czy sfery, jest też pewien artysta... Niepewność pańska jest dla mnie rezerwuarem najwyuzdańszej, płciowej, samiczkowatej, bebechowato-owadziej rozkoszy – chciałabym jak samice modliszki, które ku końcowi zjadają od głowy swoich partnerów, którzy mimo to nie przestają tego – wie pan, hehe!

II CZELADNIK *wymawia okropnie słowa francuskie, jak pani*

Mąsiorkowa; trzyma olbrzymi but oficerski

Kel ekspresją grotesk!

Czuć podniecenie niesamowite u szewców.

SAJETAN

Daj mu ten oficerski, kirasjerski, psia jego flądra, but. Niech go skończy za ciebie. Jemu takie buty są potrzebne - jemu i tym panom, dla których on wsadza bohaterów przyszłej ludzkości do pałaców swoich, pałaców jego ducha. Hołotę trzymać za mordę - oto ich najszczytniejsze hasło. Hej! Hej! Hej!

Źródło: Stanisław Ignacy Witkiewicz, *Szewcy (fragment)*, [w:] tegoż, *Wybór dramatów*, wybór Jan Błoński, Wrocław 1974, s. 350–355.

Na podstawie podanego poniżej fragmentu wyjaśnij, jakie przyczyny rewolucji dostrzegają Księżna i Sajetan w *Szewcach* Witkacego. Wyjaśnij, w jaki sposób temat rozmowy wiąże się z groteskową wymową dzieła.

((Stanisław Ignacy Witkiewicz

Szewcy (fragment)

KSIĘŻNA

Tragedia dosytu dostałych dostawców szczęścia dla ludzkości! Świat, mój Sajetańciu, jest stekiem bez sensu walczących potworów. Gdyby się wszystko nie pożerało, bakcyle jakieś tam pokryłyby w trzy dni ziemię na sześćdziesiąt kilometrów grubą warstwą.

SAJETAN

A ta znowu to samo, nikiem papagaj jaki sztucznie wyuczony. Już my to znamy. Tu, moja pani, ni ma czasu na wykładowiki jakieś popularne – tu jest prawdziwa tragedia [...].

Źródło: Stanisław Ignacy Witkiewicz, *Szewcy (fragment)*, [w:] Stanisław Ignacy Witkiewicz, *Wybór dramatów*, wybór Jan Błoński, Wrocław 1974, s. 424.

Wyjaśnij na podstawie dramatu Witkacego *Szewcy* sens sformułowania Konstantego Puzyna:

((Konstanty Puzyna

Witkacy

[...] absurd, makabra i groteska u Witkacego miały w jego zamierzeniu funkcje >>metafizyczne<< – służyły potęgowaniu poczucia >>dziwności istnienia<<, jakie wywierać miała sztuka”.

Źródło: Konstanty Puzyna, *Witkacy*, Warszawa 1999, s. 31–33.

Tekst do ćwiczeń 7-8

((Katarzyna Gałysz

O pojęciu groteski

Groteskowy ornament wyróżnia, przypomnę raz jeszcze, specyficzna cecha – monstrualność, czyli łączenie części różnego pochodzenia w jedną całość. W ten sposób powstaje integralny obiekt, nie występujący w naturze, zwany monstrem, chimerą lub hybrydą. Najczęściej spotykanymi w sztuce monstrami są złożenia części zwierzęcych bądź zwierzęcych i ludzkich, np. pegaz, centaur, smoki i demony. Mogą to być jednak równie dobrze obiekty zawierające fragmenty roślinne, a nawet łączące elementy świata organicznego i nieorganicznego, jak choćby wspomniane przez Witruwiusza, autora starożytnego traktatu *O architekturze*, wizerunki budowli wspierających się na kruchych wiciach roślinnych, zastępujących kolumny. Muszą one wszakże spełniać jeden warunek – przeczyć

naturze. Oprócz monstrów w powyższym, klasycznym sensie, w sztukach plastycznych pojawiają się także monstra powstałe w wyniku zastosowania innych technik, takich jak:

- pominięcie jakichś części ciała lub ich zwielokrotnienie (np. trójnodzy i jednoręcy mieszkańcy jednej z wysp opisanych w *Przygodach Münchhausena* G.A. Bürgera);
- usamodzielnienie się jakiej części ciała (np. *Nos* M. Gogola);
- wyolbrzymienie lub pomniejszenie ciała, bądź pewnej jego części, do rozmiarów, jakich nie mogą osiągnąć w naturze (np. mieszkańcy Liliputu i Brobdingnang w *Podróżach Guliwera* J. Swifta);
- ożywienie tego, co martwe i modyfikacja tego, co żywe (np. ożywione szkielety w średniowiecznych tańcach śmierci, obraz G. de Chirico pt. *Wielki metafizyk*);
- przemiana danego obiektu w zupełnie inny obiekt (np. główny bohater *Przemiany* F. Kafki).

Jeśli potraktujemy monstrualność jako wyróżniającą cechę groteski, to będziemy mogli wyodrębnić liczną grupę utworów spełniających ten warunek. Oczywiście sposób wykorzystania w nich obiektów hybrydycznych jest bardzo zróżnicowany. Tak jak jedna postać komiczna nie czyni jeszcze utworu komicznym, podobnie nie można przypuszczać, by pojedyncze monstrum automatycznie decydowało o groteskowym charakterze dzieła.

Źródło: Katarzyna Gałysz, *O pojęciu groteski*, „Sztuka i filozofia” 1997, nr 14, s. 115–116.

Ćwiczenie 7

Na podstawie fragmentu artykułu Katarzyny Gałysz wyjaśnij, dlaczego monstrualność jest jedną z cech utworów groteskowych.

Ćwiczenie 8

Podaj przykład monstrów, o jakich pisze autorka artykułu, w znanych ci XX-wiecznych dramatach groteskowych.

Dla nauczyciela

Autor: Joanna Oparek

Przedmiot: Język polski

Temat: Dramat groteskowy – prekursorzy gatunku

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

- 1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;
 - 2) rozpoznaje konwencje literackie i określa ich cechy w utworach (fantastyczną, symboliczną, mimetyczną, realistyczną, naturalistyczną, groteskową);
 - 3) rozróżnia gatunki epickie, liryczne, dramatyczne i synkretyczne, w tym: gatunki poznane w szkole podstawowej oraz epos, odę, tragedię antyczną, psalm, kronikę, satyrę, sielankę, balladę, dramat romantyczny, powieść poetycką, a także odmiany powieści i dramatu, wymienia ich podstawowe cechy gatunkowe;
 - 5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego;
 - 6) rozpoznaje w tekstach literackich: ironię i autoironię, komizm, tragizm, humor, patos; określa ich funkcje w tekście i rozumie wartościujący charakter;
 - 7) rozumie pojęcie groteski, rozpoznaje ją w tekstach oraz określa jej artystyczny i wartościujący charakter;
 - 14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;
 - 15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;
- III. Tworzenie wypowiedzi.
2. Mówienie i pisanie. Uczeń:
- 1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;
 - 4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

10) w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów, w tym własnego doświadczenia, przeprowadza logiczny wywód służący uprawnomocnieniu formułowanych sądów;

11) stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu; potrafi weryfikować własne decyzje poprawnościowe;

12) wykorzystuje wiedzę o języku w pracy redakcyjnej nad tekstem własnym, dokonuje korekty tekstu własnego, stosuje kryteria poprawności językowej.

IV. Samokształcenie.

9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- rozpozna w tekście literackim groteskę, komizm, humor, określi ich funkcje w tekście i zrozumie ich wartościujący charakter;
- pozna funkcje groteski w XX-wiecznym dramacie;
- wskaże cechy języka, które wpływają na groteskowy wymiar utworu w odniesieniu do tekstu literackiego.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel inicjuje rozmowę na temat: Jakie skojarzenia estetyczne budzi określenie „groteska”?
Prowadzący może zaprezentować uczniom przykłady grafik lub obrazów, utrzymanych w stylistyce groteski.
Nauczyciel zaznacza, że fantastyczne malowidła, często ukazujące diabły i maskary, pojawiały się w sztuce renesansu, która sięgała po motywy antyczne. Określenie „groteska” rozpowszechniło się w XVII wieku w związku z popularnością rycin Jacques’a Callota, które przedstawiały potwory i wynaturzone postaci ludzkie w upiornym karnawale. Utrwaliło to skojarzenie groteski z dziwacznością i śmiesznością.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel udostępnia uczniom e-materiał i wprowadza ich w temat lekcji, nawiązując do wcześniejszej rozmowy.
2. Nauczyciel wraz z uczniami ustala cele zajęć i kryteria sukcesu.
Prowadzący może poprosić uczniów o podanie przykładów groteskowych utworów literackich i komentując propozycje, zachęcić uczniów do zapoznania się z cechami gatunkowymi (omawianymi w sekcji „Przeczytaj”).

Faza realizacyjna:

1. Uczniowie indywidualnie zapoznają się z treścią sekcji „Przeczytaj”.
2. Uczestnicy zajęć zapoznają się z linią chronologiczną. Następnie dobierają się w pary i wykonują polecenie 2 z tej sekcji. Wybrane osoby prezentują odpowiedzi, a nauczyciel ocenia je i komentuje.
3. Uczniowie przechodzą do sekcji „Sprawdź się” i wykonują ćwiczenia 1–8 (ćw. 5 może być wykonane wspólnie, w formie dyskusji). Wybrane osoby prezentują odpowiedzi, a nauczyciel ocenia je i komentuje. O prezentację monstrów (ćw. 8) nauczyciel może poprosić kilka osób.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel prosi chętnego ucznia o podsumowanie wiedzy na temat cech dramatu groteskowego. Inni uczniowie uzupełniają jego wypowiedź.
2. Nauczyciel stawia pytanie o celowość tworzenia groteskowych przedstawień rzeczywistości w literaturze. Uczniowie odpowiadają, a nauczyciel uzupełnia ich

wypowiedzi.

Prowadzący stawia pytanie o źródła humoru w grotesce.

3. Nauczyciel ponownie odczytuje temat lekcji i inicjuje krótką rozmowę na temat spełnienia kryteriów sukcesu.

Praca domowa:

1. Wybierz z osi czasu jedną z postaci i opracuj graficzny kolaż, którym zilustrujesz jego biografię. Jako kontekst możesz wykorzystać źródła internetowe, które publikują fragmenty wspomnianych w linii chronologicznej dzieł literackich.

Materiały pomocnicze:

- Konstanty Puzyna, *Witkacy*, Warszawa 1999.
- Dobrochna Ratajczakowa, *Dramat groteskowy*, dostępny w internecie:
<http://www.encyklopediateatru.pl/hasla/67/dramat-groteskowy>.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą przed lekcją zapoznać się z multimediami z sekcji „Linia chronologiczna”, aby aktywnie uczestniczyć w zajęciach i pogłębiać swoją wiedzę.